

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Viite: Asiantuntijapyyntö 23.11.2022

Asia: Suomen eroaminen eurooppalaisesta translationaalisen lääketieteen tutkimusinfrastruktuurikonsortion EATRIS-ERIC jäsenyydestä

Pyydettyinä asiantuntijalausuntona lausun kunnioittavasti seuraavan.

Kansainväliset tutkimusinfrastruktuurit

Kansainväliset tutkimusinfrastruktuurijäsenyydet tarjoavat suomalaisille tiede- ja yritys yhteisöille mahdollisuuksia käyttää sellaisia tutkimusinfrastruktuuripalveluja, joita ei olisi mahdollista tarjota ainoastaan kansallisin voimin. Kansainväliset tutkimusinfrastruktuurit ovat myös yhteistyöalusta kansainväliselle tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalle ja niiden tuella voidaan edistää eri maiden välistä TKI-yhteistyötä ja tukea myös tiedediplomatiaa. Liittyminen tutkimusinfrastruktuurin jäseneksi ja toisaalta siitä eroaminen ovat aina strategisia päätöksiä. Kansallinen tutkimusinfrastruktuurien tiekartta toimii perustana suunniteltaessa ja priorisoitaessa pitkäjänteisiä kansainvälisiä infrastruktuuri-investointeja.

Suomi on tällä hetkellä jäsenenä 30 kansainvälisessä tutkimusinfrastruktuurissa. Suurin osa (26 kpl) kansainvälisten tutkimusinfrastruktuurien jäsenmaksuista maksetaan nykyisin Suomen Akatemian kautta. Suomen Akatemia rahoittaa kansainvälisten tutkimusinfrastruktuurien jäsenmaksuja noin 20 miljoonalla eurolla vuosittain. Valtaosa tästä jäsenmaksurahoituksesta kohdistuu suuriin kansainvälisiin tutkimusinfrastruktuureihin (CERN, EMBL, ESO, ESRF ja FAIR). Suomi on liittynyt näiden tutkimusinfrastruktuurien jäseneksi ennen Tutkimusinfrastruktuurikomitean perustamista. Tutkimusinfrastruktuurikomitean päätösten pohjalta maksetaan vuosittain myös 18 (yhteensä 2.4 M€) tutkimusinfrastruktuurin jäsenmaksuja tutkimusinfrastruktuurikomitean rahoituksella.

Suomen Akatemian tutkimusinfrastruktuurikomitean rooli kansainvälisissä tutkimusinfrastruktuuri-jäsenyyksissä

Tutkimusinfrastruktuurikomiteasta (TIK) säädetään laissa Suomen Akatemiasta (20.11.2009/922). Lain mukaan Tutkimusinfrastruktuurikomitean tehtävänä on seurata ja kehittää kansallista ja kansainvälistä tutkimusinfrastruktuuritoimintaa, tehdä esitys Akatemian hallitukselle tutkimusinfrastruktuurien pitkän aikavälin suunnitelmasta, päättää tutkimusinfrastruktuurihankkeiden rahoituksesta ja vastata hankkeiden seurannan sekä huolehtia Akatemian hallituksen osoittamista tutkimuksen infrastruktuuritehtävistä. Tutkimusinfrastruktuuritoiminnan tavoitteena on kehittää kansallista tutkimusinfrastruktuuripolitiikkaa nykyistä läpinäkyvämmäksi, toimialat läpäiseväksi, ennakoitavaksi, kokonaisuudeksi. Johdonmukainen ja hyvin suunniteltu toiminta vahvistaa yhteistyötä kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kesken, tehostaa tutkimusinfrastruktuureiden yhteiskäyttöä ja edesauttaa yhteisiä investointeja. Tutkimusinfrastruktuurikomitean laatima kansallisen tutkimusinfrastruktuurien tiekartta toimii perustana suunniteltaessa ja priorisoitaessa pitkäjänteisiä kansainvälisiä infrastruktuuri-investointeja. Ensimmäinen Tutkimusinfrastruktuurikomitea aloitti työnsä vuonna 2014.

TIK voi harkintansa ja hakemusten kansainvälisen vertaisarvioinnin pohjalta päättää tukea kansainvälisiin tutkimusinfrastruktuureihin liittymistä ja niissä toimimista mm:

- *antamalla suosituksia Suomen liittymisestä tutkimusinfrastruktuurien jäseneksi asianomaisille ministeriöille*
- *sitoutumalla maksamaan jäsenmaksuja enintään viideksi vuodeksi kerrallaan*
- *rahoittamalla kansallisen toiminnan rakentamista kilpaillun FIRI-rahoituksen kautta*
- *seuraamalla jäsenyyksien ja rahoitettujen tutkimusinfrastruktuurihankkeiden edistymistä ja investoinneista saatavia hyötyjä*

Kansallinen tutkimusinfrastruktuurien tiekartta toimii perustana suunniteltaessa ja priorisoitaessa pitkäjänteisiä kansainvälisiä infrastruktuuri-investointeja. TIK valitsee kansainvälisten tutkimusinfrastruktuureiden jäsenyyksiä perustuen seuraavaan määritelmään ja tunnusmerkkeihin.

Määritelmä

Kansainvälisen tutkimusinfrastruktuurin jäsenyyden kautta edistetään tutkimuksen ja koulutuksen laatua. Jäsenyys kansainvälisessä tutkimusinfrastruktuurissa luo yhteistyöalustan kansainväliselle TKI-toiminnalle. Jäsenyyden kautta vahvistetaan tutkimusympäristöjen monimuotoista vaikuttavuutta koko yhteiskuntaan.

Tunnusmerkit

Laaja ja monimuotoinen vaikuttavuus

Jäsenyys tuottaa lisäarvoa tutkimusinfrastruktuurin laajalle ja monimuotoiselle vaikuttavuudelle tutkimusyhteisössä, kansallisessa tutkimusinfrastruktuuritoiminnassa ja laajemmin yhteiskunnassa.

Kansainvälisen tutkimusinfrastruktuurin jäsenyyden hyödyntämisellä Suomessa on oltava pitkän aikavälin suunnitelma.

Omistajuus ja osaaminen

Kansainväliseen jäsenyyteen liittyvä kansallinen toiminta on ammattimaisesti koordinoitu ja johdettu. Omistajuus ja toimijoiden roolit, oikeudet ja velvollisuudet ovat selvät. Jäsenyyttä koordinoivalla taholla on riittävä asiantuntemus jäsenyyden täysimääräiseen hyödyntämiseen.

Palvelut ja käyttäjäkunta

Kansainvälinen jäsenyyden kautta saadaan sellaisia tutkimusinfrastruktuuripalveluja, joita ei voida tuottaa yksinomaan kansallisesti. Kansainvälisen tutkimusinfrastruktuurin palvelut ovat avoimesti saatavilla. Kansainvälisellä tutkimusinfrastruktuurilla on riittävä käyttäjäkunta Suomessa.

Digitaalisuus ja data

Kansainvälinen tutkimusinfrastruktuuri pyrkii noudattamaan datan hallinnassaan FAIR-periaatteita. Kansainvälinen tutkimusinfrastruktuuri ohjeistaa käyttäjiä tutkimusaineistojen avaamisessa ja tarjoaa tähän kannustimia.

Vastuullisen tieteen käytännöt

Kansainvälinen tutkimusinfrastruktuuri huomioi toiminnassaan tutkimuseettiset kysymykset, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sekä kestävän kehityksen tavoitteet.

Budjetti ja rahoitus

Kansainvälisellä tutkimusinfrastruktuurilla on pitkän aikavälin rahoitussuunnitelma palvelujen ylläpitoa ja kehittämistä varten. Kansainvälisen tutkimusinfrastruktuurin rahoituspohjan on oltava kestävä.

Suomen jäsenyys EATRIS ERIC -tutkimusinfrastruktuurissa

European infrastructure for translational medicine (EATRIS) – tutkimusinfrastruktuuri on eurooppalainen, hajautettu translationaalisen lääketieteen tutkimusta tukeva infrastruktuuri. EATRIS-ERIC on perustettu vuonna 2013 ja siinä on tällä hetkellä 14 jäsenvaltiota. EATRIS-ERICn päämaja sijaitsee Alankomaissa.

Suomi liittyi EATRIS-ERICn jäseneksi perustamisvaiheessa vuonna 2013, kun nykyistä tutkimusinfrastruktuurikomiteaa edeltänyt Suomen Akatemian hallinnoima tutkimusinfrastruktuurien asiantuntijaryhmä suositti opetus- ja kulttuuriministeriölle Suomen liittymistä EATRIS-ERICn jäseneksi.

Jäsenyyden EATRIS-ERICssa katsottiin vahvistavan suomalaisen tutkimuksen laatua ja kansainvälistä vaikuttavuutta, luovan uusia mahdollisuuksia perustutkimustulosten hyödyntämiseen sekä tukevan uusien innovaatioiden syntymistä ja tuotannollista toimintaa. Suomessa EATRIS-ERICn kansallista toimintaa on koordinoitu Itä-Suomen yliopistosta. Muut toimintaan osallistuneet organisaatiot ovat Helsingin yliopisto, Suomen Punainen Risti, Turun yliopisto ja Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy. Opetus- ja kulttuuriministeriö on toiminut EATRIS-ERICn vastuutahona Suomen valtion puolesta.

Tutkimusinfrastruktuurikomitean tutkimusinfrastruktuurirahoituksella on maksettu Suomen EATRIS-ERICn jäsenmaksuja (85 000–100 000 €/v) vuodesta 2014 lähtien. FIRI-rahoitusta on myös myönnetty valtionneuvoston kirjelmän mukaisesti (U33/2013) EATRIS-ERICn kansallisiin toimintoihin 1 064 000 euroa vuosina 2015–2018.

EATRIS-ERICn kansallista toimintaa on arvioitu ja TIK on arvioinnin pohjalta tehnyt päätöksiä useassa eri yhteydessä. Kansallisen tiekartan väliarvioinnissa vuonna 2018 todettiin, että tutkimusinfrastruktuurin toiminnassa on lukuisia kehittämiskohteita. Siksi Tutkimusinfrastruktuurikomitea päätti sijoittaa sen tiekartalla kategoriaan tarkkailtavat tutkimusinfrastruktuurit. Tämän jälkeen EATRIS-ERICn kansalliset isäntäorganisaatiot hakivat toimintojen kehittämiseksi kilpailtua FIRI-rahoitusta vuonna 2018. Rahoitusta ei myönnetty, koska hakemuksen kansainvälisen vertaisarvioinnin perusteella EATRIS-ERICn kansalliset toiminnot eivät täyttäneet kansallisille tutkimusinfrastruktuureille asetettuja kriteerejä. Samoista puutteista johtuen EATRIS-ERICn kansallisia toimintoja ei valittu tutkimusinfrastruktuurien kansalliselle tiekartalle vuonna 2020. EATRIS-ERICn kansalliset isäntäorganisaatiot hakivat uudelleen kilpailtua FIRI-rahoitusta vuonna 2021. Hakemuksen kansainvälisessä vertaisarvioinnissa todettiin, että EATRIS-ERICn kansalliset toiminnot eivät täytä kansallisille tutkimusinfrastruktuureille asetettuja kriteerejä.

Kokonaistarkastelun pohjalta tutkimusinfrastruktuurikomitea päätti kokouksessaan 23.5.2022 lopettaa EATRIS-ERICn vuosittaisen jäsenmaksun (85 000 €) maksamisen vuoden 2023 jälkeen. Mikäli vaihtoehtoisia rahoittajaa jäsenmaksun kattamiselle ei löytyisi, tulisi tutkimusinfrastruktuurikomitea suosittamaan opetus- ja kulttuuriministeriölle Suomen eroamista EATRIS-ERICsta.

Tehdyn päätöksen myötä Suomen Akatemia järjesti kaksi keskustelutilaisuutta, joihin osallistuivat Akatemian lisäksi EATRIS-ERICn kansalliset toimijat ja isäntäorganisaatioiden edustajat sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Keskustelujen tavoitteena oli selvittää, onko mahdollista löytää vaihtoehtoinen rahoittaja EATRIS-ERICn jäsenmaksulle vuodesta 2024 alkaen.

EATRIS-ERICn suomalaisilta isäntäorganisaatioilta saatiin seitsemän tukikirjettä, joissa sitoudutaan yhteensä 254 000 euron edestä jäsenmaksuihin vuosina 2024–2026. Yksittäisen tukikirjeen taloudellinen sitoumus vaihteli 3000 eurosta 20 000 euroon. EATRIS-ERICn vuosittainen jäsenmaksu on 85 000 euroa. Kuusi tukikirjeistä oli EATRIS-ERICn suomalaisilta isäntäorganisaatioilta ja yksi GeneCellNano-lippulaivahankkeelta.

Suomen Akatemian tutkimusinfrastruktuurikomitea päätti kokouksessaan 1.9.2022 suosittaa opetus- ja kulttuuriministeriölle Suomen eroamista EATRIS-ERICsta.

Suomen Akatemia kannattaa valtioneuvoston tavoin Suomen eroamista eurooppalaisesta translationaalisen lääketieteen tutkimusinfrastruktuurikonsortion (EATRIS-ERIC) jäsenyydestä. Perusteena tälle on, että EATRIS-ERICn kansallisten toimintojen laatu on useiden arviointien pohjalta todettu heikoksi eikä kansallisella toiminnalla ole ollut selkeää vastuutahoa. Isäntäorganisaatioilta saadut sitoumukset ovat verrattain pieniä ja jäsenmaksun kattamiseksi on tarvittu sitoumuksia kuudesta eri organisaatiosta. Tämä ei vahvista näkemystä selkeästä vastuutahosta.

Koska tutkimusinfrastruktuurin toiminta on ollut puutteellista pitkään eikä se ole useista kielteisistä päätöksistä ja palautteista huolimatta parantunut ja koska selkeää vastuutahoa ei ole löytynyt niin voidaan katsoa, että rahoitussitoumuksen lähettäneiden tahojen tahdonilmaisut eivät yksin riitä perusteluksi jäsenyyden jatkumiselle.

Suomen kansainväliselle tutkimusinfrastruktuurijäsenyydelle asetetut laatuvaatimukset eivät täyty.

Ylijohtaja, tutkimus

Riitta Maijala

Johtava tiedeasiantuntija

Merja Särkioja